

КООРДИНАТНО-СОЦІОГРАМНИЙ АНАЛІЗ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ЧЛЕНІВ СПОРТИВНОЇ КОМАНДИ

Сава БРИНЗАК

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Мета дослідження – вивчення міжособистісних відносин спортсменів у команді за допомогою методу координатно-соціограмного аналізу.

Методи та організація дослідження. У дослідженні взяли участь дві команди з хокею на траві, що виступають у чемпіонаті України і, що займають полярні положення в турнірній таблиці. Опитування спортсменів проводився за методикою "Система збалансованих індикаторів психологічного клімату спортивної команди", з якої використана та частина психодіагностичної інформації, що стосується координатно-соціограмного аналізу міжособистісних стосунків спортсменів. Установлено, що координатно-соціограмний аналіз міжособистісних стосунків членів команди дозволяє відповісти на запитання щодо контактності членів команди, авторитетності тренерів і капітанів, наявності мікрогруп, тісноти розташування гравців стартового складу і запасних.

Ключові слова: міжособистісні стосунки, координатно-соціограмний аналіз, офіційний статус, неофіційний статус.

Постановка проблеми. В даний час проблема міжособистісних відносин займає важливе місце в таких групових процесах, як психологічна сумісність, клімат, згуртованість і має кілька підходів до дослідження своєї сутності. У спортивній психології оптимальним вважається підхід [2], де враховується об'єднання функціональних (ділових, офіційних, ігрових стосунків) і емоційних (неофіційних відносин) підструктур міжособистісних стосунків.

Функцією офіційних відносин у спортивній групі є така активізація спільної діяльності, що створює найбільш сприятливі умови для спортивного удосконалювання і досягнення кращих результатів, та в цілому і забезпечення ефективності діяльності команди.

Однак, якщо вище описана підструктура відносин забезпечує ефективність діяльності команди, то на визначеному етапі розвитку її психологічної структури, відбуваються розбіжності з цілісністю системи, надійністю її функціонування. Функцію забезпечення надійності виконує друга підструктура відносин – емоційних, неофіційних зв'язків, що повинна нейтралізувати негативні емоції, задовольнити потребу людини в спілкуванні "для себе", скріпити членів команди. Компенсаторна функція підструктури емоційних відносин визначає і її структурний оптимум.

З цього приводу А.Б. Ільїн [3] відзначає, що для спортивної команди оптимальним буде такий стан її психологічної структури, при якому підструктура функціональних відносин володіє низьким рівнем ентропії зв'язків. У свою чергу підструктура емоційних відносин володіє високим рівнем ентропії зв'язків (включення більшості членів у систему таких зв'язків) при відсутності ієрархії відносин.

Якщо тренер не керує процесом диференціації, то одна з підструктур перебудовує іншу "під себе", що приводить до втрати ефективності, або надійності функціонування команди.

Для дослідження офіційної і неофіційної сторони міжособистісних стосунків у команді, необхідний якісний інструментарій. Таким інструментарієм виступає координатно-соціограмний аналіз [7], який, співвідносячи офіційну і неофіційну сторони міжособистісних відносин у команді, дає можливість представити їхній стан і описати їхню кількісну і якісну особливості.

Мета дослідження – вивчення міжособистісних відносин спортсменів у команді за допомогою методу координатно-соціограмного аналізу.

Методи та організація дослідження. У дослідженні взяли участь дві команди з хокею на траві, що виступають у чемпіонаті України, умовно позначені як "А" і "Б", і що займають полярні положення в турнірній таблиці. Опитування спортсменів проводився за методикою "Система збалансованих індикаторів психологічного клімату спортивної команди", з якої використана та частина психодіагностичної інформації, що стосується координатно-соціограмного аналізу міжособистісних стосунків спортсменів.

Обговорення результатів дослідження. В основу запропонованої методики діагностики психологічного клімату спортивної команди були покладені принципи соціально-психологічної оцінки персоналу, запропоновані Анцуповим А.Я. [1]. Відповідно до обґрунтованого підходу автора найбільш ефективним засобом досягнення цілей соціально-психологічної оцінки персоналу є модульний соціотест, що дозволяє дуже об'єктивно вимірити багато параметрів, які характеризують якість діяльності колективів, керівників і співробітників. Для координатно-соціограмного аналізу використовувалися два модулі: "Відношення команди до гравця" і "Офіційний статус членів команди".

Модулі дозволили одержати оцінки формальних і неформальних стосунків у команді, що дало можливість представити їх у системі координат.

Координатно-соціограмний аналіз, являє собою систему координат, у яких розташовуються індекси оцінок, отриманих кожним членом команди, що характеризує їх офіційний і неофіційний статуси.

Офіційний статус (C_i) базується на характеристиці тренувальної і змагальної діяльності команди і положенні, яке займає кожен спортсмен у формальному спілкуванні. Визначається за формулою:

$$C_i = \frac{(\sum P - \bar{X})}{n},$$

де: $\sum P$ – сума балів,

\bar{X} – середня сума балів (дорівнює 15),

n – кількість критеріїв (дорівнює 5).

Величина C_i може бути в межах $\pm 2,0$;

Неофіційний статус (S_i) указує на положення кожного спортсмена в неформальних відносинах і обчислюється за формулою:

$$S_i = \frac{2 \times (\sum (+) + \sum (-))}{n-1}$$

де: $\sum (+)$ – сума позитивних ставлень команди до цієї особистості,

$\sum (-)$ – сума негативних ставлень команди до цієї особистості,

n – кількість членів команди.

Значення S_i також може бути в межах $\pm 2,0$.

Отримані в результаті підрахунку індекси, наносяться на площину координат і дозволяють провести аналіз міжособистісних відносин членів у кожній команді.

Так, у результаті обчислень ми отримали індекси згадуваних вже статусів для команди "А", що представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Індекси статусних положень членів команди «А»

Статус	Номери гравців по порядку																			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
C_i	1,4	1,5	0,6	0,3	0,8	1,3	1,5	1,1	1	1,2	1,2	1,4	1,1	0,8	0,9	0,1	0,4	0,5	0,8	0,2
S_i	1,7	1,7	1,5	1,1	1,7	1,5	1,5	1,7	1,7	1,5	1,5	1,7	1,5	1,5	1,5	0,9	1,5	1,1	1,5	0,9

Як видно з табл. 1, кожен гравець має свій різний офіційний статус (C_i), індекси якого знаходяться в діапазоні від 0,2 до 1,5, це свідчить про те, що спортсмени характеризуються різним місцем у системі професійних відносин. Неофіційний статус (S_i) у більшості членів команди "А" майже не має розходжень (1,5–1,7). Це може свідчити про те, що гравці виступають непоганими друзями поза регламентом командних справ. Поруч з цими даними, статуси членів команди, що розглядається, не мають негативних індексів, а характеризуються тільки позитивними.

Характеристика розглянутих статусів окремо один від одного не дає об'єктивної інформації щодо стосунків у команді тому, що це повинно розглядатися в поєднанні цих двох

сфер міжособистісних стосунків – офіційної (ділової, інструментальної) і неофіційної (емоційної, експресивної). Таким чином, об'єднавши отримані індекси статусів досліджуваних, ми можемо конкретніше говорити не тільки про міжособистісні стосунки, а і про такі групові феномени, у яких вони відіграють важливу роль, як згуртованість, психологічна сумісність, і про більш широке поняття – психологічний клімат, представивши статусне положення членів команди на рис. 1.

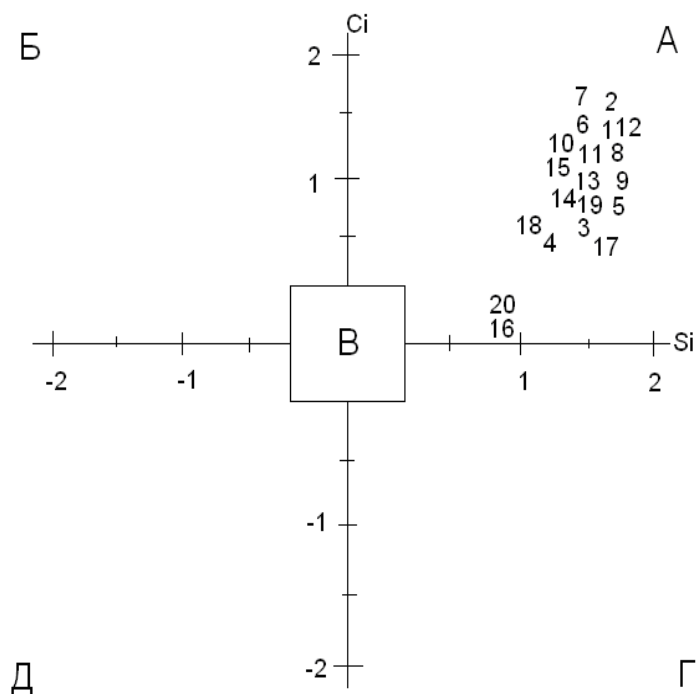

Рис. 1. Координатна соціограма контактності спортсменів команди "А"

Примітка: з 1-го по 20-й – умовні позначки спортсменів, які прийняли участь в експерименті.

В квадранті **А** розташовуються елементи з позитивними C_i та S_i ; **Б** – позитивними C_i та негативними S_i ; **В** – нульовими C_i та S_i ; **Г** – з негативними C_i та позитивними S_i ; **Д** – з негативними C_i та S_i .

Таким чином, п'ять соціометрических полів **А**, **Б**, **В**, **Г**, **Д** дають можливість провести аналіз міжособистісних стосунків, установити авторитетність тренерів і капітанів, наявність мікрогруп, розташування і контактність гравців стартового складу і запасних.

На рис. 1 видно, що обидва тренери (№ 1, 2) і капітан (№ 7) команди займають високе місце як у підсистемі офіційного, так і неофіційного спілкування. Біля них розташувалися більшість гравців (№ 12, 6, 10, 11, 8, 9, 13, 15, 14, 5, 3, 17, 18), з тісноти розташування і позитивних статусів яких можна судити про близький зв'язок між ними. Більшість з цих спортсменів (№ 7, 3, 6, 8, 12, 14, 9, 19, 10, 11, 18) на чолі з тренерами (№ 1, 2) є гравцями основного складу команди. Інші (№ 13, 15, 5, 17, 4, 20, 16), є гравцями запасного складу. Однак, запасні гравці, маючи однакові з основним складом команди статусні положення і добрі дружні відносини, можуть рівноцінно замінити стартових гравців і показувати відмінні результати. Цього не можна сказати про гравців під № 20 і 16, які можуть допускати помилки, що і помічає команда, оцінюючи їх низькими балами.

Виходячи з цього, можна припустити: що міжособистісні стосунки членів команди цілком оптимальні; що майже всі гравці команди "А", є психологічно сумісними між собою (стосунки по горизонталі), і між тренерами (стосунки по вертикалі); і що вони, відповідно, більш згуртовані. Це дає можливість вільно варіювати складом команди в тренувальному, а й особливо у змагальному процесі.

Інша картина міжособистісних стосунків спостерігається в команді "Б". Проведене опитування даної команди дозволило одержати індекси офіційного і неофіційного статусів

кожного досліджуваного, котрі представлені в таблиці 2, і, як наслідок, побудувати координатну соціограму контактності членів команди, що дає можливість провести наступний координатно-соціограмний аналіз і точніше говорити про психологічні процеси даної ігрової команди.

Таблиця 2

Індекси статусних положень членів спортивної команди «Б»

Статус	Номери гравців по порядку														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Ci	1,3	0,3	0,7	-0,1	1,3	0,7	1,0	0,5	0,2	0,1	0,9	0,2	0,0	0,1	0,9
Si	1,7	1,5	1,5	1,4	1,9	1,3	1,7	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,7	1,7

Так, з таблиці видно, що значення офіційного статусу у більшості гравців знаходиться біля нуля. Неофіційний статус більш виражений. За отриманими індексами статусних положень, ми розташували гравців і тренера команди "Б" у системі координат, що представлено на рис. 2.

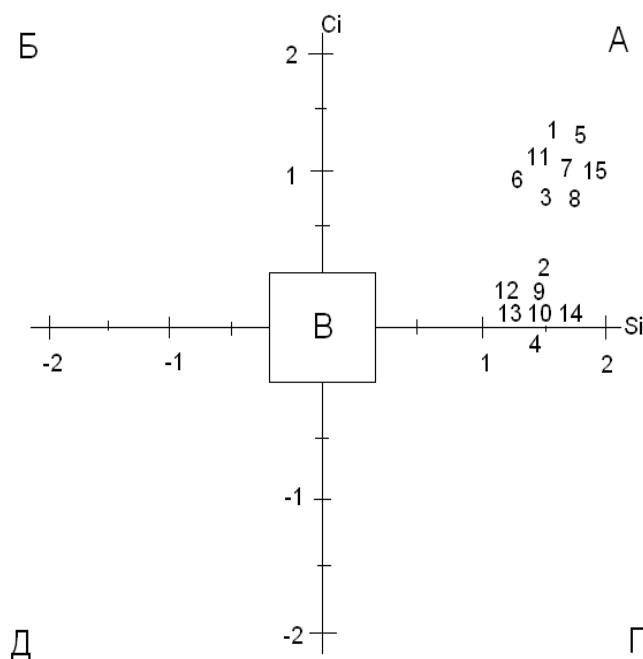

Рис. 2. Координатна соціограма контактності спортсменів команди "Б"

Примітка: з 1-го по 15-й – умовні позначки спортсменів, що прийняли участь в експерименті.

На рис. 2 видно, що члени даної команди розташовуються в квадранті А, тобто, мають позитивні офіційні (Ci) і неофіційні (Si) статуси. Однак, один гравець (№ 4) випадає з квадранта А і розташовується в квадранті Г через індекс (-0,1) по офіційній стороні спілкування. Цей спортсмен є менш авторитетним у команді. Проте, це не основна проблема цієї команди. У команді "Б" виявлені дві мікрогрупи, які можна наочно побачити на рис. 2. До однієї з мікрогруп увійшли спортсмени (№ 1, 5, 7, 11, 6, 15, 3, 8) з високими позитивними офіційними і неофіційними статусами. Це гравці основного складу на чолі з тренером (№ 1). Інша мікрогрупа гравців (№ 2, 9, 12, 10, 13, 14, 4) розташувалася в нижній частині квадранта А, наближаючись більше до низьких індексів в офіційному статусі, ніж у статусі неофіційного спілкування. З цієї мікрогрупи в основний склад входять гравці під № 2, 10, 14. Інші ж залишаються гравцями запасного складу. Виходячи з такого розташування спортсменів, у команді не спостерігається тісноти контактності гравців, що позначається і на результативності команди. Тобто, гравці заміни, будучи менш авторитетними, не можуть у команді створити надійну опору своїм партнерам з основного складу, притому, що такими низькими оцінками оцінили їх саме гравці основи. У свою чергу, спостереження за цією командою дозволяє підтвердити отримані дані відсутністю прагнення в запасних гравців співробітничати з деякими гравцями основного скла-

ду, а також зневажливе відношення гравців основи до своїх партнерів резервного складу, що виявляється в деяких напружених ситуаціях.

Таке положення в міжособистісних відносинах дозволяє припустити, що спортсмени команди "Б" не повною мірою психологічно сумісні між собою (відносини по горизонталі) і з тренером (відносини по вертикалі). Це позначається на згуртованості і психологічному кліматі команди. А наявність у команді двох мікрогруп взаємодіючих спортсменів не дозволяє їй виступати з більшою ефективністю.

Висновки

Отримані в ході координатно-соціограмного аналізу дані дозволяють зробити наступні висновки:

1. Координатно-соціограмний аналіз міжособистісних стосунків членів команди виступає інструментарієм наочного характеру, що дозволяє відповісти на запитання щодо контактності членів команди, авторитетності тренерів і капітанів, наявності мікрогруп, тісноти розташування гравців стартового складу і запасних.

2. Згідно проаналізованих офіційних і неофіційних сторін контактності членів команд, слід зробити припущення, що в команді "А" майже всі гравці психологічно сумісні, а в команді "Б" майже половина її членів психологічно не сумісна між собою.

3. Звернено увагу, що запропонований аналіз дає об'єктивні дані, однак, сам по собі він не дає підстав робити будь-які узагальнення. Лише в комплексі з іншими методиками аналізу він виступає невід'ємним засобом щодо розгляду міжособистісних відносин, а також оцінки психологічної сумісності, згуртованості, психологічного клімату. Тому, після проведення цього аналізу, ми лише дозволили собі зробити припущення щодо стану міжособистісних відносин між членами досліджуваних команд.

Література

1. *Анцупов А.Я.* Социально-психологическая оценка персонала: учеб. пособие для студ. вузов / А.Я. Анцупов, В.В. Ковалев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 303 с.
2. *Журавлев А.Л.* Психология совместной деятельности. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. – 640 с.
3. *Ильин А.Б.* Психологический анализ причин конфликтов в спортивных командах // Спортивный психолог. – № 3. – 2004. – С. 27–30.
4. *Ложкин Г.В.* Команда як колективний суб'єкт діяльності в соціальній організації // Соціальна психологія. – К., 2005. – № 6(14).
5. *Ложкин Г.В., Драчук А.І., Костюкевич В.М., Бринзак С.С.* Психологічний клімат спортивної команди: Навчально-методичний посібник для студентів інституту фізичного виховання і спорту. – Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2006. – 113 с.
6. *Кенани С.* Структура психологического климата спортивной команды // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. / За ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2002. – № 28. – С. 35–40.
7. *Ложкин Г.В. и другие.* Психолого-педагогические аспекты общения в воинских коллективах. – К., 1983. – С. 32–35.

КООРДИНАТНО-СОЦИОГРАМНИЙ АНАЛІЗ МЕЖЛИЧНОСТНИХ ОТНОШЕНИЙ ЧЛЕНОВ СПОРТИВНОЇ КОМАНДИ

Савва БРИНЗАК

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Цель исследования – изучение межличностных отношений спортсменов в команде с помощью метода координатно-соціограмного аналіза.

Методы и организация исследования. В исследовании приняли участие две команды с хоккея на траве, которые выступают в чемпионате Украины и, занимают полярные положения в турнирной таблице. Опрос спортсменов проводился по методике "Система сбалансированных индикаторов психологического климата спортивной команды", из которой использована та часть психодиагностической информации, которая касается координатно-социограмного анализа межличностных отношений спортсменов. Установлено, что координатно-социограмный анализ межличностных отношений членов команды позволяет ответить на вопрос относительно контактности членов команды, авторитетности тренеров и капитанов, наличия микрогрупп, тесноты расположения игроков стартового состава и запасных.

Ключевые слова: межличностные отношения, координатно-социограмный анализ, официальный статус, неофициальный статус.

KOORDINATNO-SOCIALGRAMNIY ANALYSIS OF INTERPERSONALITY RELATIONS OF MEMBERS OF SPORTING COMMAND

Sava BRINZAK

National University of Physical Education and Sport of Ukraine

Research purpose – study of interpersonality relations of sportsmen in a command by the method of koordinatno-sotsiogramnogo analysis.

Methods and organization of research. In research two commands from the field of grass hockey, which come forward in championship of Ukraine and, arctic positions are occupied in tournament table. Sportsman were canvassed on a method the "System of the balanced indicators of psychological climate of sporting team", which that part of psico-diagnostics information which touches the koordinatno-sociogramnogo analysis of interpersonal relations of sportsmen. It is set, that the koordinatno-sociogramniy analysis of interpersonal relations of members of command allow to answer a question in relation to contact members of command, authoritative of trainers and captains, presences of microgrup, crowd conditions of location of players of starting composition and spare.

Key words: interpersonality relations, koordinatno-sociogramniy analysis, official status, unofficial status.